

SZABADKA MÚLTJA A FÖLDRAJZI NEVEKBEN

SZEKERES LÁSZLÓ: Szabadka helynevei.

Életjel Könyvek 6. Szabadka, 1975.

Ha be-betértem Szekeres László műzeumi »múhelyébe«, és szóba került Szabadka múltja vagy a régész időszzerű elfoglaltsága, gyakran fordult cédlához, hogy egy-egy adatot, topográfiai fogalmat pontosítson. Hosszú évek szorgalmas és eredményes régészeti kutatásai ugyanis megkövetelték, hogy a polgárok bejelentései és a levéltári adatok kutatása közben mindazokat a földrajzi pontokat, amelyek a régész számára érdekesek lehetnek.

A tudomány azonban olyan, mint az omló hegyoldal. Ha egy követ elmozdítunk, tömegnyi törmelék zúdul utána. Valószínűleg Szekeres László is így lehetett bűvarkodásával: az esetleges adatok kutatása közben olyan tömegben bukkant Szabadka múltjára vonatkozó helynévi adatokra, hogy azok egy bizonyos idő múltán feszegetni kezdték a fogódzól szolgáló adattár kereteit. Lassan összeállt egy kötetnyi szabadkai helynévanyag. Az Életjel Könyvek sorozatban 1975 decemberében hagyta el a sajtót könyve, a *Szabadkai helynevek*.

Nem nyelv- és névtudományi igény nyel és szándékkal íródott ez a könyv. Azonban kitűnő szolgálatot tesz mind a nyelvtudománynak, mind pedig a történelemtudománynak. A nyelvtudomány joggal veheti a szerző szemére, hogy a teljesség igénye nélkül, hiányosan dolgozta föl városunk földrajzi neveit. A helytörténeti kutatás pedig csak üdvözölheti, hogy ilyen fontos kütfővel ajándékozta meg a kutatókat, ahol egy helyre gyűjtve, az összes föllelhető levéltári vonatkozásokkal hozzáférhetnek Szabadka és környéke helynévanyagához, már ami történeti szempontból érdekes lehet.

Hadrovics László a következőképpen értékeli a földrajzi neveket: »A földrajzi nevek egész múltunknak éppolyan beszédes emlékei, mint akár az írott írások vagy a tárgyi emlékek, csak megfelelő módon kell értenünk azt, amit mondanak. Bennük van egy-

egy táj anyagi műveltségének és társadalmi alakulásának egész története. S ahogy naponta elmegyünk egy-egy épület, egy-egy szobor előtt anélkül, hogy tudatában volnánk történeti értékének, éppen úgy használjuk naponta a földrajzi neveket anélkül, hogy figyelnénk arra, hogy régmúlt századok üzenetét mondják el nekünk.« (MNYr, 1964/3.)

Szekeres László, a tudós kutató megszokta, hogy vallatóra fogja múltunk tárgyi emlékeit. Szabadka helyneveit is így kezelte: vallatóra fogta, hogy mit őriznek azok városunk és környéke történeti múltjáról, gazdasági erőinek, termelési módjának és művelődésének fejlesztéséről.

A laikus számára is lebilincselő, ahogy egy-egy helynévvel kapcsolatban »megszólal a sírvilág«. Ugyanis nemcsak a nevekből következett a régmúlt anyagi és szellemi kultúrájára. Mint régész tudja, hogy a föld mélyén tízezer évvel ezelőtti kortól, az őskőkor emberétől lakták a környéket emberek. Időszámításunk elejétől pedig egyik néphullám a másikat váltotta ezen a területen, egymásra települve, egymásra temetkezve, sírra sirt halmozva. A Kér, Sebestyénégyháza, Ludasegyháza és tucatnyi más eltűnt település tanúskodik a hódítók pusztításairól, de arról a szívósságról is, amellyel a maradék népcsoportok újra meg újra hozzáfogtak a semmiből új életet teremteni.

A török hódoltság utáni korról van a legtöbb adata. A sárba, mocsárba ragadt határőrvidéki palánk, az akkori Szabadka fokozatosan indul meg a gazdagodás, a polgárosulás és a művelődés útján. A határnevek őrzik a mezőgazdaság természetes jellegét, a számlálhatatlan főből álló nyájak, gulyák tömegét. Néhány utca és tér neve őrzi a régi céhek, foglalkozások emlékét. A mezőgazdasági termelésen alapuló gazdaság a város piacain, vásárain talált vevőre.

Míg azonban a településnevek, földrajzi alakulatok nevei viszonylag időállóknak bizonyultak (néhányuk több száz évre vagy egy évezredre tekinthet vissza), addig az utcák és teretek nevei igen változékonyak. Az értetlenség vagy a politikai névdívat el-tünteti a köztudatból épp azt a névanyagot, amely legjellemzőbben vall a város gazdasági és művelődési múltjáról. Igaz, nem először fordul elő, hogy könnyelműen bánunk a múltunk emlékeivel. Szocialista művelődéspolitikánknak azonban egyik alapelve a múlt emlékeinek megbecsülése és megőrzése. Nem ártana, ha nálunk is következetesen tartanánk magunkat ehhez az elvhez!

A népetimológiára is találunk példát. Az újabb keletű Stara Torina elnevezés a hegyeki emberek számára, akik a szerbhorvát nyelvet nem értik, értelmetlen volt. Viszont értelmet nyert akkor, amikor Szalatornyára változott a nép száján. Ugyanúgy a középkori Sebestyénegyháza a XVIII. századi telepítések után a horvát lakosság számára túl hosszú és értelmetlennek tűnt. Rövidüléssel, szerbhorvát toldalékolással Šebešičre változtatták.

A múlt század elején nagyszabású erdőtelepítésekkel igyekeztek egyrészt védeni a várost az uralkodó szelek sodorta futóhomok-viharoktól, másrészt a sívó homok gazdasági kihasználása céljából hatalmas területeket ültettek be szőlővel, gyümölcsösökkel. A hajdújárasi határrészen telepített szőlők tulajdonosai valószínűleg úgy gondolták, hogy „talán terem”, s ma is Talánteremnek nevezi a helybeli lakosság.

Tucatjával sorolhatnám az érdekesebbnél érdekesebb helynévtörténeti adatokat. És éppen ezek teszik Szekeres László könyvét vonzóvá, izgalmas olvasmánnyá azok számára is, akik nem a szaktudomány beavatottjai. A szerző a könyv előszavában megjegyzi, hogy gyűjtését nem tekinti lezártnak. Várható tehát, hogy tovább folytatja megkezdett munkáját. Tudomásom szerint nemcsak ő foglalko-

zott Szabadka földrajzi neveivel. Az újvidéki Magyar Tanszék tanárai, dr. Matijevics Lajos és dr. Penavin Olga szintén foglalkozott a kérdéssel, sőt kiadásra vár gyűjteményük, amely a teljesség igényével dolgozza fel a község területének földrajzi névanyagát.

Felmerül a kérdés, nem kellene-e egyesíteni az erőket és eszközöket, hogy egy ilyen kapitális jellegű munka megjelenjen? Gyorsan változó világunkban a helynevek igen változékonyak. A határrendezésekkel, tagosításokkal feledésbe merül olyan névanyag, amely mind nyelvi, mind történelmi szempontból rendkívül értékes. Éppen mert múltunkra vonatkozik, mert a tudományos kutatómunkában nélkülözhetetlen, közös erővel kellene rögzítenünk teljes helynévanyagunkat.

Másrészt a névtudomány művelői segítségére lehetnének az akciónak abban is, hogy a tudomány rendszer-tanának megfelelően álljon össze a névanyag. A szerző egyik fogymeghatározása ugyanis az, hogy nem tudományos csoportosításban közli gyűjtését. Ennek következménye többek között az is, hogy nem kerülhetett el az ismételések. Pl. minden városkapuval kapcsolatban ugyanazt a szöveget olvashatjuk: „Amikor Szabadka 1779-ben szabad királyi város lett, a várost” stb. Hétszer jelentkezik az azonos szöveg!

Akiknek kezébe kerül a könyv, bizonyára több dologra felhívják majd a szerző figyelmét. Mert nyilvánvalóan adódhat több tévedés is a kötetben, mint pl. a Bárány Fogadóval kapcsolatos. A szerző szerint 1945-ig működött szállóként. Pedig tapasztalatból tudom, hogy még 1951 őszén is üzemelt a szállodai részlege.

A kutatók mellett a pedagógusok is bizonyára örömmel fogadják a kötetet. Hazafias nevelésünk azzal kezdődhet, hogy fiatalságunk a szülőföldet szeresse meg. A gyűjtemény pedig jelentős segítséget jelenthet a pedagógusnak, hogy Szabadka múltját és jelenét teljesebben, képlékenyebben mutassa be!

DR. HORVÁTH MÁTYÁS